

«ΣΥΝΗΘΕΣ ΘΑΥΜΑ» ΚΑΙ ΕΝ ΑΤΤΑΛΕΙΑ ΠΑΜΦΥΛΙΑΣ

Υ Π Ο
ΟΔ. ΛΑΜΨΙΔΟΥ δ.φ.

Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 268 κώδικος¹ μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἐκ τοῦ φύλλου 426β-428α δημοσιεύομεν κατωτέρω κείμενον Ἀκακίου τοῦ Σαβαΐτου² ἀναφέρον θάυμα συνδεδεμένον πρὸς εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ πόλει τῆς Ἀτταλείας³. Πρὶν ἢ προβῶμεν ὅμως εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον προσφέρει πολλὰ σημεῖα προκαλοῦντα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐρευνητοῦ, κρίνομεν σκόπιμον νὰ ἐπισημάνωμεν καὶ νὰ σχολιάσωμεν δι' ὀλίγων ταῦτα.

1. Σύνηθες θαῦμα

Ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ἀτταλείας, τῆς περιοχῆς Παμφυλίας, εὐρίσκετο ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἱστορηθεῖσα εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἣτις ἐπεγράφετο «Μήτηρ Θεοῦ ἢ Αἰγυπτία». Ἀνάθημα λοιπὸν εἰς τὴν εἰκόνα

1. Ἴδὲ S. L a m b r o s, Catalogue of Greek Manuscripts on Mount Athos, I, Cambridge 1895, σ. 390-391. Ὁ κώδιξ περιέχει εἰς τὰ φύλλα 423-517 βίον τῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελᾶ, Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου.

2. Περὶ τῆς χρονολογήσεως τῆς συγγραφῆς ταύτης τοῦ Ἀκακίου ὡς καὶ περὶ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως γράφομεν ἐν ἐκτάσει εἰς ἡμέτερον δημοσίευμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Μία παραλλαγή τοῦ βίου ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου», δημοσιευόμενον εἰς τὸ περιοδικὸν Byzantinische Forschungen 6 (1973).... Ἐνταῦθα παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν μελέτην M. R i c h a r d, Le commentaire du grand canon d'André de Crète par Acace le Sabaïte, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 34 (1965) 304-311, ἔνθα ἐν σ. 305 ὁ συγγραφεὺς ὀμιλεῖ περὶ τῆς χρονολογήσεως ἐτέρου ἔργου Ἀκακίου τοῦ Σαβαΐτου. Ἀμφότερα τὰ ἔργα ταῦτα ἐγράφησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος.

3. Διὰ τὴν Ἀττάλειαν ἰδὲ D.H.G.E. V (1930) στήλη 148-150 ἐν λέξει Attalia ὑπὸ M. T h. D i d i e r. Πολλὰ περὶ Ἀτταλείας ἀναφέρονται εἰς τὸν 3ον τόμον (1916-1920) τοῦ περιοδικοῦ Annuario della R. Scuola archeologica di Atene e delle Missioni Italiani in Oriente, Bergamo 1921, ἔνθα ὁ B. P a c e, πραγματευόμενος θέματα ἀρχαιολογικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀτταλείας, γράφει καὶ τινα ἱστορικὰ ἐκ τῆς βυζαντινῆς περιόδου καὶ εἰδικώτερον διὰ τὰ ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς ἔτη. Ἐν σ. 185 τῆς μελέτης αὐτοῦ Memorie del Medioevo latino, ἐνθ' ἂν, σ. 184-191, ὁ B. P a c e δι' ὀλίγων γράφει τὰς μέχρι καὶ τοῦ νῦν γνωστάς ἱστορικὰς λεπτομερείας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1204-1214. Δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη ἐν Ἀθήναις τὸ βιβλίον τοῦ K. Ἰ α τ ρ ῖ δ η, Συνοπτικὴ ἱστορία Ἀτταλείας, 1911.

ταύτην ἀπέστειλεν ἡ σύζυγος Θεοδοσίου Α', βασίλισσα Πλακίλλα⁴, «ίμάτιον πορφυροῦν» ἢ, ὡς καὶ ἄλλως ἀποκαλεῖται, «ὠμοφόριον». Τὸ «ὑφασμα» τοῦτο, ὡς βασιλικὸν ἀφιέρωμα, ὁ τότε ἐπίσκοπος ἐκρέμασεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ εἰς ὑψηλὸν σημεῖον.

Ἡ εἰκὼν λοιπὸν ἔκτοτε ἐπιτελεῖ θαυμάσιόν τι κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ. Οὕτως, ὅτε ὁ διάκονος λέγει «πρόσχωμεν» καὶ ὁ ἱερουργῶν ἐκφωνεῖ «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», «ἐξαίφνης πνεύματος ἁγίου πλήρης γίνεται ὁ πορφυροῦς χιτῶν ἐκεῖνος· καὶ τοσοῦτοις ἔτεσιν οὐκ ἀπέβαλεν τὴν ἀλουργῆν τῆς βαφῆς, ἀλλὰ ἔτι καὶ ἔτι ἐκλάμπει».

Τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ἁγιογράφου ἀποτελοῦν ἐν θαῦμα («σύνηθες») προσομοιάζον κατὰ πολὺ πρὸς τὸ («σύνηθες») θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκάστην Παρασκευὴν ἐλάμβανε χώραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν Κωνσταντινουπόλεως⁵. Καὶ ἐκεῖ ὁ πρὸ τῆς εἰκόνος πέπλος «ἀθρόος μετεωρίζεται ὡσπερ τινὸς αὐτὸν ὑποκινήσαντος πνεύματος»⁶. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἔχομεν: α) περιοδικότητα τῆς τελέσεως τοῦ θαύματος — ἐν Βλαχέρναις ἐκάστην Παρασκευὴν, ἐν Ἀτταλείᾳ δὲ σάκις τελεῖται λειτουργία —, β) ἐπενέργειαν θαυματουργὸν ἐπὶ ὑφάσματος — πέπλος πρὸ τῆς εἰκόνος ἐν Βλαχέρναις, ἱμάτιον ἐν Ἀτταλείᾳ —, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ὑφασμα ἐν Ἀτταλείᾳ εὐρίσκεται μακρὰν τῆς εἰκόνος καὶ ὅτι τοῦτο δὲν μετεωρίζεται, ἀλλὰ λάμπει καὶ ἀκτινοβολεῖ καὶ γ) εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τελεῖ τὸ θαῦμα.

Τοιοτοτρόπως οἱ ἐρευνητὲς τὸ («σύνηθες θαῦμα») ἐν Κωνσταντινουπόλει δέον νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν, ὅτι παρόμοιον («σύνηθες θαῦμα») ἐτελεῖτο καὶ μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ἀτταλείᾳ, καὶ μετὰ τὸ 1204.

Τὸ («σύνηθες») ὅμως τοῦτο («θαῦμα») εἰς τὴν περίπτωσιν τὴν περιγραφομένην ὑπὸ τοῦ ἁγιογράφου ἐτελέσθη τότε κάπως διαφοροτρόπως ἢ ὡς πάν-

4. Ἴδὲ ὅσα γράφονται διὰ τὴν αὐτακράτειραν ταύτην ὑπὸ A. P i g a n i o ' l, L'empire chrétien (325-395), Παρίσι 1947. Ἴσως θὰ πρέπη νὰ συνδυασθῇ ἡ Πλακίλλα αὕτη πρὸς τὴν ὁμώνυμον θυγατέρα Εὐδοκίας, συζύγου Θεοδοσίου Β'. Ἡ κόρη αὕτη διὰ τοῦ θανάτου αὐτῆς ὠδήγησε τὴν μητέρα Εὐδοκίαν νὰ μεταβάλῃ στάσιν ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς Θεοτόκου καὶ νὰ καταστῇ ἀντίπαλος τοῦ Νεστορίου καὶ ὁπαδὸς τοῦ Κυρίλλου. Ἡ φιλοδωρία τῆς Εὐδοκίας, προκληθεῖσα ἐκ τοῦ θανάτου τῆς Πλακίλλης, ἔδωκεν ἄραγε γένεσιν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ἀφιερώματος Πλακίλλης, συζύγου Θεοδοσίου Α'; Διὰ τὴν Εὐδοκίαν ἰδὲ E. S l e i n, Histoire du Bas Empire, I, Amsterdam 1968, σ. 304.

5. V. G r u m e l, Le «miracle habituel» à Notre-Dame des Blachernes à Constantinople. Echos d'Orient 30 (1931) 126-146. Καὶ J. P a p a d o p o u l o s, Les palais et les églises des Blachernes, Ἀθήναι 1928, κεφ. V, «Le miracle habituel», σ. 31-37.

6. Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἐν Βλαχέρναις θαύματος ὀφείλεται εἰς τὸν Μιχαὴλ Ψελλὸν καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ J. P a p a d o p o u l o s, ἔνθ' ἄν., σ. 33-34 καὶ ὑπὸ V. G r u m e l, ἔνθ' ἄν., σ. 136-138. Ὁ J. P a p a d o p o u l o s καὶ πολὺ περισσότερον ὁ V. G r u m e l δημοσιεύουν καὶ ἄλλα κείμενα ἐκ λατινικῶν πηγῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὸ αὐτὸ θέμα.

τοτε: Ἡ Ἀττάλεια εὐρίσκετο ἀπὸ τινος χρόνου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ ὁ σουλτάνος μετὰ τῶν μωαμεθανῶν ἀξιωματούχων προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἴδια ἰδίους ὄμμασι τὰ συμβησόμενα. Ὁ διάκονος εἶπε «πρόσχωμεν», ὁ ἱερουργῶν μητροπολίτης ἐξεφώνησε («τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις») καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὄλων ἐντὸς τοῦ ναοῦ προσηλώθησαν εἰς τὸ κρεμάμενον ἱμάτιον ἀναμένοντες τὴν αἰφνιδίαν ἀκτινοβολίαν καὶ λάμπιν τούτου («καὶ ὁ λαὸς κατὰ τὸ σῦνηθες ἦσαν ἀτενίζοντες...»). Ἀλλὰ εἰς μάτην. Ὁ μητροπολίτης διείδεν, ὅτι ἡ παρουσία τῶν μὴ χριστιανῶν ἐν τῷ ναῷ ἐκώλυε τὴν πραγματοποίησιν τοῦ θαύματος, διὰ τοῦτο καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθουν τοῦ ναοῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Τότε ὁ μητροπολίτης, ἀφ' οὗ προσηυχῆθη ἐπὶ μακρόν, παρήγγειλεν εἰς τὸν διάκονον νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ «πρόσχωμεν» καὶ ὁ ἴδιος ἐξεφώνησε διὰ δευτέραν φορὰν («τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις»). Καὶ τὸ θαῦμα ἐτετέλεσθη: «θεόκτυπός τις ἐγένετο ἐκ τῆς ἐσθῆτος ἐκείνης τῆς ἀγίας καὶ ποθεν ἐπισκηνῶσαν πνεῦμα πλήρης γέγονεν ἡ μακαρία ἐσθῆς ἐκείνη ὑποτρίζων, ὥστε τοῖς ἀκούουσιν δοκεῖν ὅτι ραγίσεται τὸ ὕφασμα.» Ὁ σουλτάνος «ἐμβροντηθεὶς τῷ ἤχῳ ἐκείνῳ τῷ ἀγίῳ σὺν τοῖς ὑπ' αὐτῷ ἐπ' ἐδάφους ἔκειντο... καὶ μὴ δυνάμενοι ἀνακῦψαι παντελῶς, ἕως ἐλθῶν ὁ ἀρχιερεὺς... ἀνέστησεν αὐτοὺς ὑποτρόμους ὄντας... (ἐκφρονες γὰρ ἐγένοντο ἐκ τοῦ ἤχου τῆς βροντῆς ἐκείνης τοῦ ἀγίου ἱματίου ἐκείνου)».

Τὴν φορὰν ταύτην τὸ ἱμάτιον ἀπέδωκε καὶ μέγαν θόρυβον ὅμοιον βροντῇ ἢ ἤχῳ προσομοιάζοντι πρὸς ἐκεῖνον ὑφάσματος διαρρηγνυομένου. Βεβαίως διὰ τὸ τελεσθῆν τότε θαῦμα τὸ ἐξαιρετικὸν ὑπῆρξεν ὁ ἤχος, ἡ βροντῆ, ἥτις ἄλλως δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ «συνήθους» θαύματος.

2. Εἰκόνας ἱστορηθεῖσαι ὑπὸ Ἀποστόλου Λουκᾶ

Ἡ παράδοσις φέρει τὸν Ἀπόστολον Λουκᾶν φιλοτεχνήσαντα τρεῖς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσης. Αἱ εἰκόνας αὗται εὐρίσκοντο ἡ πρώτη εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον τῆς Πελοποννήσου, ἡ δευτέρα εἰς τὴν μονὴν Κύκκου Κύπρου καὶ ἡ τρίτη εἰς τὴν μονὴν Παναγίας Σουμελᾶ τοῦ Πόντου⁷.

Κατὰ τὸν ἡμέτερον ὁμῶς ἀγιογράφον αἱ τρεῖς ὑπὸ Λουκᾶ ἱστορηθεῖσαι εἰκόνας ἀνῆκον ἡ πρώτη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἦτο ἡ Ὁδηγήτρια, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Μήτηρ Θεοῦ ἡ Ὁδηγήτρια»⁸, ἡ δευτέρα ἐν τῇ μητροπόλει τῆς πόλεως Ἀτταλείας⁹ τοῦ θέματος Κιβυρραιωτῶν, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν

7. Γ. Σωτηρίου, Ἡ χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ εἰκονογραφία, Θεολογία 27 (1956) 5-18 καὶ Ἰδίας σ. 12, καὶ Γ. Σωτηρίου, Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ, Ἀθῆναι 1914, σ. 27-48.

8. φ. 426β. Ἰδὲ καὶ Γ. Σωτηρίου, Ἡ χριστιανικὴ, ἐνθ' ἀν., σ. 10.

9. φ. 426β. Μεταγενεστέρως ἀναφέρεται ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ εὐρίσκετο ἐν Ἀτταλείᾳ πρὶν ἢ κατατεθῆ ἐν τῇ μονῇ Κύκκου. Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ σύγχυσις περὶ τὴν εἰκόνα. Ἰδὲ ἐν Π. Χατζηπέτρου, Ἱστορία τῆς Ἀτταλείας, Ἀθῆναι 1969, σ. 35, πληροφορίας διὰ σωζομένην εἰκόνα ἐν Ἀτταλείᾳ.

«Μήτηρ Θεοῦ ἢ Αἰγυπτία» καὶ ἡ τρίτη ἐν Ἀθήναις φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Μήτηρ Θεοῦ ἢ Ἀθηνιώτισσα», μεταφερθεῖσα μετὰ ταῦτα εἰς μονὴν Σουμελαῖ¹⁰.

Τοιοιουτρόπως ὁ Ἀκάκιος Σαβαΐτης ἀπομακρύνεται τῆς παραδόσεως, ἀποδίδων εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀτταλείας μίαν τῶν τριῶν ὑπὸ Λουκᾶ φιλοτεχνηθειῶν εἰκόνων.

3. Τὸ ἀφιερωμα

Ἡ σύζυγος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου Πλακίλλα (Aelia Flacilla), ὑπανδρευθεῖσα τοῦτον τὸ 376, ἀπέθανε τὸ 385. Δὲν γνωρίζομεν, ἐξ ὧων ἠρευνησαμεν, ἐὰν αὕτη πράγματι ἐδωρήσατο εἰς ἐκκλησίας ἢ ἱεροὺς τόπους ἀναθήματα. Πάντως τὸ ἀνάθημα αὐτῆς εἰς τὸ μικρὸν ἡμέτερον κείμενον φέρει πολλὰς ὀνομασίας. Ὀνομάζεται μὲ τὰ γενικὰ ὀνόματα «ἐσθῆς». «ὑφασμα», μετὰ ταῦτα ἐξειδικεύεται περισσότερον καλούμενον «χιτῶν», ἢ «ἱμάτιον» ἢ καὶ «ὠμοφόριον». Δεδομένου ὅτι αἱ λέξεις «χιτῶν» καὶ «ἱμάτιον» ἔκείντο ἐκ παραλλήλου¹¹ διὰ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὸ ἀφιερωμα ὡς πλατὺ τετράπλευρον ὑφασμα ἢ, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χρησιμοποιουμένης λέξεως «ὠμοφόριον», ὡς πλατεῖαν ταινίαν πιθανῶς ἐκ μετάξης, δυναμένην νὰ προσομοιασθῇ πρὸς τὸ ὠμοφόριον τῶν ἐπισκόπων.

4. Χρονολογικὰ

Τὸ κείμενον γράφει ὅτι τὸ περιγραφόμενον θαῦμα ἐγένετο κατὰ ἐπίσκεψιν τοῦ σουλτάνου ἐν τῇ μητροπόλει τῆς πόλεως Ἀτταλείας κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων. Καὶ συμπληροῖ ὁ ἀγιογράφος: «ὑπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Ἰσμαὴλ κατέχεται ἡ πόλις αὕτη καὶ τήμερον.» Πότε λοιπὸν συνέβησαν ταῦτα;

Μέχρι τοῦ ἔτους 1204 ἡ Ἀττάλεια εὕρισκετο ὑπὸ βυζαντινὴν κυριαρχίαν. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Φράγκων τῆς 4ης Σταυροφορίας τὸ 1204, ἡ παράλιος πόλις τῆς Ἀτταλείας καταλαμβάνεται

10. φ. 431β. Ὁ συγγραφέας τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελαῖ καὶ τῶν ἰδρυτῶν μοναχῶν ταύτης, Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου, Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, καίτοι ἐν πολλοῖς ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον Ἀκακίου τοῦ Σαβαΐτου, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, δηλονότι τῶν τριῶν ὑπὸ Λουκᾶ ἱστορηθειῶν εἰκόνων, διαφέρει, διότι ἀναφέρει ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀκάκιον πρῶτην εἰκόνα ἐν μονῇ Κύκκου Κύπρου (σ. 7 ἐν τῷ ἐκδοθέντι τὸ 1775 ἔργῳ, Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς Σουμελαῖ), δευτέραν ἐν Μεγάλῳ Σπηλαίῳ Πελοποννήσου (σ. 6) καὶ τρίτην τὴν ἐν Ἀθήναις (σ. 7). Περὶ τοῦ Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἰδὲ καὶ ὅσα ἐγράψαμεν πρὸ ἐτῶν: Ὁ δ. Λ α μ ψ ἰ δ ο υ, Συμβολὴ εἰς τὸν βίον τῶν Ἀθηναίων μοναχῶν ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελαῖ, Τὰ Ἀθηναϊκά, τεῦχος 2 (1956) 3-12.

11. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, II, 2, Ἀθήναι 1948, σ. 20-21 καὶ VI, Ἀθήναι 1957, σ. 282-285.

ὑπὸ τοῦ Φράγκου Ἀλδεμπραντίνου, ὅστις καὶ ἀποκρούει, κατὰ τὰ ἔτη 1205-1206 καὶ ἐπὶ δεκαεξ ἡμέρας μὲ τὴν βοήθειαν Λατίνων σταλέντων ἐκ Κύπρου, ἐπίθεσιν τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου¹². Πάντως τὸ ἔτος 1209 ἡ Ἀτταλεία εὐρίσκειται ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ σουλτάνου, διότι ἐκεῖ ὁ φυγὰς βυζαντινὸς βασιλεὺς Ἀλέξιος Γ' προσφεύγει καὶ γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου¹³. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σουλτάνου Καϊχοσθρού, κατὰ τὴν σύγκρουσιν τούτου πρὸς Θεόδωρον Λάσκαριν (1210), ἡ πόλις τῆς Ἀτταλείας, καὶ ἂν ἀκόμη πρὸς στιγμὴν περιῆλθεν εἰς μὴ μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν¹⁴, τὸ 1214 κατεῖχετο ὑπὸ τῶν σελτζουκικῶν δυνάμεων, ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ἐπιγραφὴ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Τὸ ἐπεισόδιον λοιπὸν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀτταλείας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου (7 Μαΐου 1207)¹⁵ καὶ ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα, διὰ τὴν δικαιολογηθῆ ἡ ἀπληγισμένη κραυγὴ τοῦ ἀγιογράφου: «ὦ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν! ὑπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Ἰσμαὴλ κατέχεται ἡ πόλις αὕτη μέχρι καὶ τήμερον.» Ἀλλὰ ὅχι ὅμως καὶ ἔτη πολλὰ μετὰ ταῦτα, διότι, ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι ὁ Σελτζούκος σουλτάνος ἔδωκεν εἰς τὸν κληρὸν καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς ἀτελείας, πρέπει ἡ χορηγῆσις αὕτη νὰ ἐγένετο κατὰ τὰς πρώτας ἂν ὅχι κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τοῦ Σελτζούκου σουλτάνου εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀτταλείας. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀτέλεια αὕτη ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἕνεκα τοῦ γενομένου θαύματος.

5. Βαρνάβας, μητροπολίτης Ἀτταλείας

Ἐὰν τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγιογράφου διδόμενον ὄνομα εἰς τὸν μητροπολίτην Ἀτταλείας δὲν εἶναι πλασματικὸν ἀλλὰ ἀληθινόν, τότε εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἐπισκόπων τῆς πόλεως ταύτης¹⁶ δεόν νὰ προστεθῇ καὶ ὁ ἡμέτερος Βαρνάβας. Οὗτος πρέπει νὰ κατεῖχε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ἀτταλείας καὶ πρὸ τοῦ 1204 ἢ νὰ ἀνῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τὸ 1208¹⁷, πρῶγμα

12. Ν. Χωνιάτης, ἔκδοσις Βόννης, σ. 843-844, L. de Mas Latrie, Histoire de l'île de Chypre, I, 1861, σ. 174-175 καὶ T. Talbot Rice, The Seljuks in Asia Minor, Λονδίνον 1961, σ. 67-69.

13. Ἀκροπολίτης, ἔκδοσις Βόννης, σ. 17,1-2.

14. Τοῦτο γράφεται καὶ ὑπὸ τῆς T. Talbot Rice, διότι ὑποτίθεται ὅτι οἱ Σελτζούκοι ἀπώλεσαν ἐπὶ τινὰ ἔτη τὴν πόλιν ταύτην. Πάντως ἡ πληροφορία τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ἡ ὁποία ἐστῆρίζετο εἰς τὴν ἐπιγραφὴν 8743 τοῦ Corpus Inscriptionum Graecarum, IV, τὴν ὁποῖαν οἱ ἐλδοῦται ἀπέδωκαν εἰς Θεόδωρον Λάσκαριν, ἀπεδείχθη ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐποχὴν Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου. Ἴδὲ A. A. Vasiliou, Byzance et les Arabes, τόμος II, 1 ὑπὸ M. Canard, Βρυξέλλαι 1968, σ. 181, σημ. 1. Τὴν σφαλερὰν ταύτην ταῦτισιν ἀναγράφει—καίτοι ἀμφιβάλλων—καὶ ὁ B. Pace ἐν τῷ προμνημονευθέντι Annuario, σ. 20, σημ. 3.

15. Pace, ἔνθ' ἀν., σ. 185.

16. Didier, D.H.G.E., ἔνθ' ἀν.

17. Κατὰ τὰ ἔτη 1204-1208 δὲν ὑπῆρχεν ἐν Νικαίᾳ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ μόνον τὸ 1208 ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Μιχαὴλ ὁ Αὐτωναϊανός.

καθ' ἡμᾶς πολὺ ὀλιγώτερον πιθανόν. Οὕτω μετὰ τὸν γνωστὸν μητροπολίτην Ἀτταλείας Νικόλαον, ὅστις παρέστη εἰς τὴν ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Σύνοδον τὸ 1156, δεῖον νὰ προστεθῆ καὶ ὁ ἡμέτερος Βαρνάβας.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω τὸ κείμενον ὡς ἔχει διορθώσαντες μόνον ὀρθογραφικὰ ἢ περὶ τὴν στίξιν σφάλματα. Καίτοι τὸ κείμενον πάσχει ἐνιαχοῦ συντακτικῶς, ἐν τούτοις καταλείπομεν τοῦτο ἄνευ διορθώσεων, διότι ὁ ἀναγνώστης εὐκόλως διαβλέπει τὴν ἔννοιαν τῶν γραφομένων.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

- (426β) Ἡ δὲ ἐτέρα δευτέρα εἰκὼν ἔστιν ἐν τῇ πόλει Ἀτταλείᾳ, ἐν τῷ τοῦ Κιβυρραιωτῶν θεάματος, πάμπολλα παράδοξα τελούσα. Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτόχθονες αὐτῆς ὅτι ἀπέστειλεν ἢ μακαρία Πλακίλλα ἢ βασίλισσα, ἢ γυνὴ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, 5 μέγιστον ἱμάτιον πορφυροῦν καὶ ὄξυβαφοῦν (427α) ἔθικτον (ὁ κῶδιξ ἄθεκτον) τῇ μητρὶ τοῦ Κυρίου. Ἐκρέμασε δὲ τοῦτο ὁ τότε ἀρχιερεὺς ὡς βασιλικὸν μέσον τοῦ ναοῦ ἐφ' ὑψηλοῦ· ἔχει δὲ τοιοῦτον χάρισμα ὁ χιτῶν ἐκ τῆς Παναχράντου μέχρι καὶ τὴν σήμερον ὅτι, ὅταν ἱεουργῆ ἢ ἐκκλησίᾳ ἢ μητρόπολις καὶ ἔλθῃ ὁ καιρὸς τοῦ ἐκ- 10 φωνῆσαι τὸν ἱερέα τὸ «τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις», ἐξαίφνης πνεύματος ἀγίου πλήρης γίνεται ὁ πορφυροῦς χιτῶν ἐκεῖνος· καὶ τοσοῦτοις ἔτεσιν οὐκ ἀπέβαλεν τὴν ἀλουργῆν τῆς βαφῆς, ἀλλὰ ἔτι καὶ ἔτι ἐκλάμπει. Τοῦτο ἀκούσας εἰς τις τῶν Σουλδάνων (ὧ τῶν ἐμῶν ἀμαρτιῶν! ὑπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Ἰσμαῆλ κατέχεται ἢ πόλις αὕτη μέχρι καὶ τήμερον), τὸ παράδοξον οὖν τοῦτο 15 ἀκούσας ὁ Ἰσμαῆλ ἐκεῖνος ἠθέλησε καὶ αὐτοψὶ θεάσασθαι. Τί οὖν, παρεγένετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πόσης εἰπεῖν τῆς φαντασίας, ἡμέρα γὰρ ἦν ἢ λαμπρὰ τῶν φώτων καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἦν ἱεουργῶν καὶ ὁ λαὸς ὁ ὀρθόδοξος πλήρης ὦν ὁ ναός. Εἰσηλθεν οὖν καὶ ὁ λεγόμενος Σουλδάνος καὶ ἔστιν 20 ἐνατενίζων εἰς ἐκεῖνο τὸ ἅγιον ὠμοφόριον. Καὶ ἐπεὶ ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἐκφωνήσεως τὸν ἀρχιερέα τὸ «τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις» καὶ ὁ λαὸς κατὰ τὸ σύνηθες ἦσαν ἀτενίζοντες μετὰ δακρύων, οὐκ ἐγένετο τὸ θαῦμα, καὶ ἐγένετο θλιψὶς μεγάλη ἐπὶ τὸν ἀρχιερέα καὶ πάντα τὸν λαόν. Ἐγνων οὖν ὁ ἀρχιερεὺς δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπέσκηπτεν ἢ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη τῆς παννυμνήτου Θεοτόκου. Ἐφη τε πρὸς τὸν λαὸν στραφεὶς τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην καὶ 25 φωνὴν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, λέγουσαν «ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς ἐκ τοῦ τόπου, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν (427β) δόξαν Κυρίου» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀποστείλας οὖν ἅμα μὲν τοῦ κλήρου ἅμα δὲ καὶ ἐκ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχόντων εἰρηνικῶς ἐξέβαλον αὐτὸν ἕξω τῆς πύλης τοῦ ναοῦ μετὰ τῶν ἀμηράδων αὐτοῦ (ἀμοιράδοι δὲ λέγονται ὅτι οὐκ ἔστι τις μερὶς αὐτοῖς μετὰ τῶν πιστῶν καὶ

- 30 αὐτοὶ ἀμβρόντωνται τῷ ὀνόματι). Στήξας οὖν ὁ ἀρχιερεὺς ἡμιώριον κάτω κύπτων, ὑποφελλίζων τοῖς χεῖλεσι καὶ δεόμενος· ἀνανήψας οὖν ἔνευσε τῷ διακόνῳ ἐκφωνῆσαι ἤδη δεύτερον τὸ «πρόσχωμεν» καὶ ὁ ἀρχιερεὺς «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις» καί, ὡς τῶν θαυμασίων σου πανύμνητε καὶ ἀπειρόγαμε! θεόκτυπός τις ἐγένετο ἐκ τῆς ἐσθῆτος ἐκείνης τῆς ἁγίας καὶ ποθεν ἐπι-
- 35 σκηῶσαν πνεῦμα πλήρης γέγονεν ἡ μακαρία ἐσθῆς ἐκείνη ὑποτρίζων ὥστε τοῖς ἀκούουσιν δοκεῖν ὅτι ῥαγήσεται τὸ ὕφασμα. Καὶ εὐθέως ὁ χριστωνύμφω κλήσει λαὸς τετιμημένος τὸ «κύριε ἐλέησον» ἐξεβόησαν, ἀνυμνῶν καὶ μεγαλύνων τὴν πάναγνον μητέρα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὁ δὲ θῆρ ἐκεῖνος, εἰπεῖν οἰκειότερον ὁ παράνομος, ἐμβροντη-
- 40 θεις τῷ ἥχῳ ἐκείνῳ τῷ ἁγίῳ σὺν τοῖς ὑπ' αὐτῷ ἐπ' ἐδάφους ἐκείντο βοῶντες μεγίστη τῆ φωνῇ «μεγάλη ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν» καὶ μὴ δυνάμενοι ἀνακυῖψαι παντελῶς ἕως ἐλθῶν ὁ ἀρχιερεὺς, ἐν ᾧ ἦν ἡ κλήσις Βαρνάβας, ἀνέστησεν αὐτοὺς ὑποτρόμους ὄντας, γενόμενοι δὲ εἰς ἑαυτοὺς ὑπεχώρησαν τύπτοντες τὰ ἑαυτῶν στήθη (ἐκφρονες γὰρ ἐγένοντο ἐκ τοῦ ἤχου τῆς βρον-
- 45 τῆς ἐκείνης τοῦ ἁγίου ἱματίου ἐκείνου.) Καὶ ὁ μὲν ἀλιτῆριος ἔμεινεν οἷος ἦν καὶ (428α) πρῶτον, ἐποίησε δὲ τοῦτο τὸ προτέρημα ἀτελεῖς γενέσθαι πάσης ἐπηρείας τοῦ τε ἱερατικοῦ καὶ μοναδικοῦ τοῦ θέματος ἐκείνου τῶν Κιβυρραιωτῶν λεγομένου. Ταῦτα δὲ τὰ θαυμάσια τῆς δευτέρας εἰκόνας τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἣτις ἐστὶν ἐπιγεγραμμένη «Μήτηρ Θεοῦ ἡ αἰγυπτία» καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει Ἀτταλείᾳ.
- 50